

Preek van ds Margriet Gosker gehouden op zondag 13 januari 2019 in de Minderbroederskerk in Roermond over Genesis 1

Zoveel mensen zijn gevangen door iets dat hen in het verleden, is overkomen, maar dat nog altijd macht over hen heeft. Zoveel mensen werden deze week gekwetst en beledigd door een uit Amerika overgewaaide verklaring, die ondoordacht in de openbaarheid werd gebracht, wat wonden maakte en waardoor oude wonden werden opengereten. Mensen voelen zich vertrap en in de steek gelaten door hun eigen pastores. Het kan niet anders. Ik moet er wel mee beginnen vandaag. Die Nashville Verklaring heeft zoveel beroering gewekt in Nederland. Wat bedoeld was als een onderling gesprek tussen protestanten is uitgegroeid tot een enorme hype. En dat terwijl het gesprek over homoseksualiteit en gender al zo gevoelig ligt. Laat ik het maar duidelijk zeggen: die Verklaring is niet goed en bovendien ongeschikt om zomaar verspreid te worden. Daar zit een heel gevaarlijke kant aan.

Het gaat vandaag in deze dienst over Genesis 1, over de schepping en onze omgang met de natuur. De Nashville Verklaring praat ook over scheppingsordening, maar dan rondom seksualiteit. Ons man- en vrouw-zijn ligt volgens die Verklaring verankerd in Gods heilige bedoelingen, zoals geopenbaard in de Bijbel en dan noemt men ook precies onze tekst van vandaag uit Genesis 1. Het zou volgens de Verklaring niet in overeenstemming zijn met Gods heilige bedoelingen als mensen zichzelf bewust willen positioneren als personen met een homoseksuele of transgender-identiteit. Het is volgens mij altijd een beetje riskant om precies te weten wat Gods heilige bedoelingen zijn, zeker als je daarmee grote groepen mensen op on-pastorale wijze buitensluit en veroordeelt.

Natuurlijk heeft iedereen het recht om over homoseksualiteit en gender-issues anders te denken dan pas sinds enkele decennia in West-Europa gangbaar is. Gelovige mensen mogen ook best anders over ethische of morele zaken denken dan seculier denkende mensen. Maar ze mogen dat niet dwingend aan anderen opleggen. Maar omgekeerd ook niet. Kierkegaard heeft ooit gezegd: Christenen worden niet meer ten dode vervolgd, ze worden doodgelachen. Daar zit ook iets in. En soms zijn we daar als christenen zelf debet aan. Ik hoop, en bid, dat we als christenen - juist op grond van Genesis 1 in alle opzichten onze verantwoordelijkheid kunnen dragen zonder te kwetsen en zonder uitbuiting van wat God geschapen heeft.

Wat is dan onze eigen menselijke verantwoordelijkheid. Door het woordgebruik in Genesis 1 lijkt het wel alsof de mensen alle macht over de wereld krijgen! Maar onbeperkte macht is gevaarlijk. Onbeperkte macht is ongecontroleerde macht en dat kan nooit goed gaan. Er staat in Gen. 1 dat de mensen heerschappij moeten voeren over vissen en vogels, ja over alle dieren. En dat hele schepping onder menselijk gezag valt. Dat wordt in deze korte tekst zelfs tot twee maal toe zo gezegd. Dan zou je dus kunnen denken: "Nou zeg, die mensen krijgen alle rechten, maar hebben ze ook nog plichten?" Waarom staat er niet bij dat het hun verantwoordelijkheid is om goed voor de aarde en voor alles te zorgen? Waarom geen milieuplichting? En waar halen die mensen het recht vandaan om te heersen over alle dieren? En om heel de aarde onder hun gezag te brengen? Vroeger stond het er nog strenger: onderwerpen Hoe zit het nu met onze verantwoordelijkheid? Genesis 1 zegt daar niks over. Geen waarschuwing, geen voorwaarde, geen aanmoediging of toelichting.

De tekst zegt alleen dat God het zo wil en dat moet dan maar genoeg zijn. De enige conclusie moet zijn: blijkbaar vindt God dat de schepping dit zo nodig heeft. Er zijn mensen die denken dat de christelijke mensvisie die voortvloeit uit de scheppings- opdracht in Genesis 1 de enige echte oorzaak is van de huidige milieucrisis. Dat werd al in 1967 gezegd door Lynn White. Als de mens volgens Genesis 1 de alleenheerschappij mag voeren over alle dieren en over de hele natuur - dat moet wel fout gaan, want mensen zijn nu eenmaal altijd egoïstisch en dus gingen ze op grote schaal de natuur uitbuiten. En is dan dat allemaal gelegitimeerd door de Bijbel, zei White, en vele zeiden het hem na. Hij was trouwens niet de eerste die dat zei. De Duitse filosoof Arthur Schopenhauer zei een eeuw eerder ook al, dat de joods-christelijke traditie verantwoordelijk is voor de wreedheid jegens dieren. Maarten 't Hart vond dat ook. Hij zegt in zijn verhaal *De Bunzing*, dat de tuinders in het Westland het gerechtvaardig vonden de bunzing totaal uit te roeien, met als argument dat de mens de kroon der schepping is.

Hiermee zit de joods-christelijke traditie in de beklagdenbank. Maar klopt dat wel? Kun je Genesis misschien ook anders opvatten? Staat er echt heersen? En wat betekent dat heersen dan? Er zijn exegeten, die het woord dat hier voor *heersen* gebruikt wordt uitleggen als *dienen*. Dan zou het dus gaan om een heersen dat aan de aarde en aan het milieu dienstbaar wil zijn. Dan zou de tekst softer zijn en eerder in de richting van *verzorgen* gaan. Dat zou mooi zijn en daarmee is dan de Bijbeltekst dan ook meteen gered.

Maar eerlijk is eerlijk. Volgens mij is dat niet vol te houden, want de gebruikte Hebreeuwse woorden hebben elders in de Bijbel best een harde klank. Ook in Psalm 8, waar we de dienst mee begonnen valt het op, dat de mens een heel speciale plaats in de schepping inneemt. Een leidinggevende plaats. Bijna goddelijk nog wel! Maar volgens mij is dat is nog lang geen vrijbrief voor uitbuiting van de schepping. De kerken wereldwijd hadden in de negentiger jaren van de vorige eeuw dat grote project van het Conciliair Proces voor Vrede, Gerechtigheid en Heelheid van de Schepping, weet u nog wel? Toen hadden de kerken ook nog veel meer spankracht dan ze nu hebben. Nu loopt de kerk door de krimp en de uitloop gevaar vooral met zichzelf bezig te zijn en de grote vragen van deze tijd een beetje te laten liggen.

Ik denk, dat het nooit zo kan zijn dat je Genesis 1 opvat alsof God de mens carte blanche gaf om de natuur uit te buiten. Dan zijn we wel heel ver van huis. Ik ken ook geen enkele Bijbeluitleg, die dat beweert. Sterker nog: als je gaat uitpluizen hoe de tekst in de traditie is uitgelegd en heeft gewerkt, dan kom je tot de ontdekking dat Genesis 1 in de eeuwenlange geschiedenis van het christendom bijna nooit is gebruikt om de uitbuiting van de natuur goed te praten. Toch heeft de gedachte, dat de mens de kroon der schepping is wel effect gehad. Maar dan juist ten goede.

Het duurde even, voor ik het zelf door had, maar je kunt het verwijt natuurlijk ook omkeren en zeggen: Genesis 1 is juist de motor van de cultuur geweest. Genesis 1 heeft juist gezorgd voor cultuur, ontwikkeling en vooruitgang! Het oude verhaal, dat je brood kunt snijden met een mes, maar met datzelfde mes kun je ook iemand doodsteken. Dat zijn twee kanten van hetzelfde mes. Er zijn inderdaad theologen geweest die Genesis 1 als kapstok hebben gebruikt om er het vooruitgangsgeloof op te funderen. Laten we wel wezen: er staat veel meer over in de Bijbel.

Even later in Genesis 2:15 horen we dat de mens de aarde mag bewerken, maar ook moet bewaken. Bewaken: dat betekent: op gevaren letten, en dan ingrijpen: zorgen dat het niet fout loopt. Dat hoort er dus wel degelijk bij.

De tekst begon met God, die mensen maakte naar Zijn beeld. Je zou dus kunnen zeggen: dat God de mensen al van het begin af aan als zijn evenbeeld in gedachten had. Is dat dan misschien tegelijk de ethische begrenzing, die nodig is? Want over de aarde heersen op Gods manier, dat is altijd goed, toch? Het is duidelijk, dat mensen niet alles met de natuur mogen doen wat ze willen. Uiteindelijk is een mens ook een dier. God heeft dier en mens immers op dezelfde dag uit hetzelfde materiaal gevormd. God heeft dier en mens gezegend. En omdat het dier niet echt een partner voor de mens kon zijn vormde God op dezelfde scheppingsdag man en vrouw. Wie goed luisterde hoorde je ook, dat de mensen in het eerste scheppingsverhaal vegetarisch zijn en de dieren ook. Dat is paradijselijk. De joodse spijswetten laten zien dat het doden en opeten van dieren niet bij het scheppingsideaal hoort en alleen beperkt is toegestaan. In Genesis 1 heeft de mens inderdaad de leiding en geeft alle dieren namen. Heersen over de aarde betekent dus ongetwijfeld, dat we zorg moeten dragen voor de schepping en er verantwoordelijk voor zijn.

In de gelijkenis over de talenten legt Jezus later duidelijk uit dat je rekenschap moet afleggen van de dingen die je in beheer hebt gekregen (Matteüs 25:19). Maar mensen zijn geen eigenaar van de aarde. De aarde is en blijft van God (Exodus 9:29, Psalm 24:1-2). Wel geeft de Bijbel concrete aanwijzingen voor hoe je moet omgaan met de natuur: "Zes dagen werken, op de zevende dag rust. Je rund en je ezel moeten ook uitrusten, net zo goed als de mensen die voor je werken" (Exodus 23:10-12). "Zes jaar op rij mag je het land inzaaien, maar in jaar zeven moet je een jaartje overslaan. Dat is een sabbatsjaar, dat aan de Heer gewijd is" (Leviticus 25:3-5). "Zie je een ezel op straat onder zijn last bezwijken? Dan moet je het dier weer op de been helpen" (Deuteronomium 22:4). "Als je door andermans wijngaard loopt, mag je wel een paar druifjes eten, maar je mag ze niet in je zak stoppen" (Deuteronomium 23:35). In de Bijbel staan dus wel allerlei voorschriften voor omgang met de natuur. En: mensen mogen ook van de aarde genieten en zich verwonderen over zoveel schoonheid.

In Genesis 3 horen we over de zondeval, de verdrijving uit het paradijs en het verloren gaan van de oorspronkelijke harmonie in de schepping. Mensen worden elkaars vijanden. Dieren ook. De *gevallen* mens kwam hierdoor terecht in een wereld waarin alles er heel anders uitzag. Zweet, bloed tranen doornen en distels, chaos overstroming droogte, honger, pest, kanker, armoede, smeltend poolijs, luchtvervuiling klimaatverandering, energiecrisis plastic soep in de oceanen, en noem het allemaal maar op. Hoe kunnen we de aarde beschermen en goed achterlaten voor de generaties na ons? Dat is vanzelfsprekend de grote vraag.

Maar wie is daarvoor verantwoordelijk? Dat is een hele lastige! Overheden? De politiek? Straks gaat onze minister van landbouw naar de Grüne Woche in Berlijn om over circulaire landbouw te praten. Of zijn vooral de Multinationals het meest verantwoordelijk? En de kleinere bedrijven dan? Of wij allemaal op onze eigen plek? We willen allemaal wel, en we krijgen ook een hele hoop goeie tips: afval scheiden, CO2-footprint beperken, printpapier tweezijdig gebruiken, geen voedsel weggooien, voor een ideële bank kiezen, de verwarming een graadje lager, een warme trui aan, microkredieten steunen, minder vliegen.

Maar probeer eens boodschappen te doen zonder plastic verpakking, Probeer maar eens een baan te krijgen zonder rijbewijs. Probeer maar eens enkel Nederlandse producten te eten. Probeer maar eens met je geld buiten besmette financiële transacties te blijven. Probeer maar eens geen kleding te kopen, waar kinderarbeid aan kleeft. Het is een onontwarbare kluwen van menselijk pogen en menselijk falen en natuurrampen waar geen mens iets aan kan doen.

Zouden we geholpen zijn als een andere betere groenere omgang met het milieu, met energie en met grondstoffen zou wortelen in onze levensbeschouwing? Zegt de Bijbel daar iets over? Twee dingen nog en dan hou ik op. Vooruitgang betekent niet dat alles wat kan ook moet. Niet alles heeft nut voor de mens en dat hoeft ook niet. Alles is toegestaan, maar niet alles is goed, zegt I Korinthiërs.10. Alles is toegestaan, maar niet alles is opbouwend. Juristen begrijpen dat meteen. Het hoogste recht is soms het hoogste onrecht. Je kunt legaal dingen doen, waarvan iedereen weet dat het niet deugt. Je kunt legaal gif storten in Afrika zolang het niet wettelijk verboden is. Je kunt legaal een belastingdeal sluiten, waar iedereen verontwaardigd over is, maar het is wettelijk toegestaan, dus wat zeur je nou?

Je kunt als directie legaal je salaris met een paar honderd procent opwaarderen en dan snap je niet dat half Nederland over je heen valt? Wat 1 Korintiërs 10 nog meer zegt is denk ik nog belangrijker, ook voor de milieucrisis. Wees niet op jezelf gericht, maar op de ander. Wees niet op jezelf gericht, Amerika, wees niet op jezelf gericht, Europa, wees niet op jezelf gericht, Kerk. Wees niet op jezelf gericht: jij hier in de kerk. Want alles wat we hebben en krijgen is van de Heer. We hebben het alleen maar in bruikleen. Eten mag je alles, zegt Paulus. Hij bedoelt dat het verschil tussen reine en onreine dieren niet meer gemaakt hoeft te worden en dat je daar zeker geen ruzie over moet maken. Het is paradijselijk om vegetarisch te eten. En plofkoppen komen er denk ik bij Paulus ook niet in. Want al is het toegestaan, daarom is het nog niet goed!

Tenslotte: als Christenen hebben we weet van het verleden, we leven in het heden en we geloven in een toekomst: een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waarop gerechtigheid woont. Het leven is geen eindeloos ronddraaiende cirkel, maar een geschiedenis met een begin en een eindpunt. Als Christen hebben we weet van de eindtijd en van de wederkomst van Christus. We kijken er naar uit, dat God alles in allen zal zijn. En tot zolang doen we ons best, met vallen en opstaan. We gaan creatief door met zoeken, hoewel we telkens falen en verdwalen. Maar we gaan door, in geloof hoop en liefde.

Om nog even terug te komen op de Nashville Verklaring zeg ik met Sietse de Vies:

Ongestraft mag liefde bloeien,
vrijuit zoeken naar de zon.
Liefdes loop verdraagt geen boeien:
laat haar stromen als een bron!

Laat de liefde maar gebeuren
als een wonder van het licht,
als een regenboog vol kleuren
door de hemel zelf gesticht.